

З М І С Т

Вступ	Рушаймо в подорож до царини риторики!.....	7
Розділ 1	РИТОРИЧНИЙ КАНОН	
	1.1. Риторика в сучасному вимірі: предметна сфера, зміст, роль у соціумі, практичне значення	13
	1.1.1. Роль спілкування в житті людини і соціумі в цілому.....	14
	1.1.2. Статус і своєрідність сучасної риторики... 30	
	1.1.3. Зміст риторики, сутність і компоненти поняття <i>риторична формула</i> , система законів риторики в організації мисленнево-мовленневої діяльності у фаховій сфері.....	31
	1.1.4. Вимоги мовленнєвого закону до оратора.....	35
	1.1.5. Зв'язок риторики з іншими науками.....	42
	Резюме.....	44
	1.2. Історичні витоки риторики. Риторика античності.....	47
	1.2.1. Суспільно-політичні умови виникнення красномовства. Практичне красномовство в Давній Греції.....	47
	1.2.2. Риторика і софістика.....	52
	1.2.3. Особливості ораторського таланту Сократа, Демокрита і Демосфена.....	53
	1.2.4. Сутність риторичної теорії Арістотеля.....	59
	1.2.5. Досягнення давньоримської ораторської школи. Риторичні твори Марка Тулія Цицерона та Марка Фабія Квінтіліана.....	61
	Резюме.....	65
	1.3. Риторична спадщина східних слов'ян.....	68
	1.3.1. Особливості риторичної культури часів Київської Русі, історична цінність першої пам'ятки слов'янського красномовства у світлі риторичних традицій Давнього Світу.....	69
	1.3.2. Досягнення української школи красномовства.....	76

З М І С Т

Вступ	Рушаймо в подорож до царини риторики!.....	7
Розділ 1	РИТОРИЧНИЙ КАНОН	
	1.1. Риторика в сучасному вимірі: предметна сфера, зміст, роль у соціумі, практичне значення	13
	1.1.1. Роль спілкування в житті людини і соціумі в цілому.....	14
	1.1.2. Статус і своєрідність сучасної риторики... 30	
	1.1.3. Зміст риторики, сутність і компоненти поняття <i>риторична формула</i> , система законів риторики в організації мисленнево-мовленневої діяльності у фаховій сфері.....	31
	1.1.4. Вимоги мовленнєвого закону до оратора.....	35
	1.1.5. Зв'язок риторики з іншими науками.....	42
	Резюме.....	44
	1.2. Історичні витоки риторики. Риторика античності.....	47
	1.2.1. Суспільно-політичні умови виникнення красномовства. Практичне красномовство в Давній Греції.....	47
	1.2.2. Риторика і софістика.....	52
	1.2.3. Особливості ораторського таланту Сократа, Демокрита і Демосфена.....	53
	1.2.4. Сутність риторичної теорії Арістотеля.....	59
	1.2.5. Досягнення давньоримської ораторської школи. Риторичні твори Марка Тулія Цицерона та Марка Фабія Квінтіліана.....	61
	Резюме.....	65
	1.3. Риторична спадщина східних слов'ян.....	68
	1.3.1. Особливості риторичної культури часів Київської Русі, історична цінність першої пам'ятки слов'янського красномовства у світлі риторичних традицій Давнього Світу.....	69
	1.3.2. Досягнення української школи красномовства.....	76

1.3.3. Особливості риторичної концепції Феофана Прокоповича –вченого, оратора, письменника, політичного та громадського діяча.....	86
1.3.4. Заслуги Михайла Ломоносова у розвитку красномовства; особливості і завдання загальних та прикладних риторик у ХІХ ст.	94
1.3.5. Піднесення академічного та судового красномовства у другій половині ХІХ століття. Роль Івана Франка у розвитку риторичної культури політичних промов	99
1.3.6. Значення Інституту Живого Слова в історії розвитку риторики в Росії і роль народного золотослова як національної скарбниці правил етичного спілкування	106
1.3.7. Особливості слов'янського риторичного ідеалу	106
Резюме.....	110

Розділ 2   **ОРАТОРІЯ (ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПУБЛІЧНОЇ ПРОМОВИ)**

2.1. Специфіка публічного мовлення.....	113
2.1.1. Цілі та завдання публічного мовлення	113
2.1.2. Квалітативні ознаки та квантитативні параметри публічного мовлення	122
2.1.3. Види і жанри публічного мовлення	131
2.1.4. Сучасний етикет публічного мовлення	153
Резюме.....	164
2.2. Структура діяльності оратора.....	167
2.2.1. Етапи творчої діяльності оратора та зміст поняття <i>концепція публічного виступу</i>	168
2.2.2. Сутність тези, аргументу, способу доведення та вимоги до них	184
2.2.3. Види аргументів, система риторичних методів аргументування та сфери їх застосування	194
2.2.4. Засоби мовної виразності та складники багатомірного поняття <i>техніка мовлення</i>	206
2.2.5. Показники культури мовлення оратора та критерії оцінювання публічної промови	221
Резюме.....	229

1.3.3. Особливості риторичної концепції Феофана Прокоповича –вченого, оратора, письменника, політичного та громадського діяча.....	86
1.3.4. Заслуги Михайла Ломоносова у розвитку красномовства; особливості і завдання загальних та прикладних риторик у ХІХ ст.	94
1.3.5. Піднесення академічного та судового красномовства у другій половині ХІХ століття. Роль Івана Франка у розвитку риторичної культури політичних промов	99
1.3.6. Значення Інституту Живого Слова в історії розвитку риторики в Росії і роль народного золотослова як національної скарбниці правил етичного спілкування	106
1.3.7. Особливості слов'янського риторичного ідеалу	106
Резюме.....	110

Розділ 2   **ОРАТОРІЯ (ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПУБЛІЧНОЇ ПРОМОВИ)**

2.1. Специфіка публічного мовлення.....	113
2.1.1. Цілі та завдання публічного мовлення	113
2.1.2. Квалітативні ознаки та квантитативні параметри публічного мовлення	122
2.1.3. Види і жанри публічного мовлення	131
2.1.4. Сучасний етикет публічного мовлення	153
Резюме.....	164
2.2. Структура діяльності оратора.....	167
2.2.1. Етапи творчої діяльності оратора та зміст поняття <i>концепція публічного виступу</i>	168
2.2.2. Сутність тези, аргументу, способу доведення та вимоги до них	184
2.2.3. Види аргументів, система риторичних методів аргументування та сфери їх застосування	194
2.2.4. Засоби мовної виразності та складники багатомірного поняття <i>техніка мовлення</i>	206
2.2.5. Показники культури мовлення оратора та критерії оцінювання публічної промови	221
Резюме.....	229

2.3. Публічне мовлення як спілкування з колективом співрозмовників.....	234
2.3.1. Роль комунікативного контакту між мовцем і слухачською аудиторією та прийоми активізації уваги слухачів.....	234
2.3.2. Сутність діалогічності монологу та способи ведення діалогу і полілогу	250
2.3.3. Правила спілкування для мовця і слухача ...	258
2.3.4. Функції запитань, їх різновиди, способи введення та типи відповідей на них	264
2.3.5. Складники поняття <i>коефіцієнт корисної дії публічної промови</i> , причини вербальної агресії та принципи безконфліктного спілкування	273
Резюме.....	282

Розділ
3

ПРИКЛАДНА РИТОРИКА

3.1. Усне спілкування в освітянській, науковій, управлінській та професійній діяльності.....	285
3.1.1. Сутність, структура, різновиди і жанри усного академічного та ділового спілкування і їх риторична специфіка	286
3.1.2. Принципи та правила ефективного наукового й ділового спілкування	293
3.1.3. Етичні аспекти і мовні засоби професійно-ділового спілкування	310
3.1.4. Модель та характерні особливості сучасної ділової телефонної розмови в професійній діяльності	334
Резюме.....	351
3.2. Судова риторика.....	357
3.2.1. Особливості судового красномовства	357
3.2.2. Різновиди судового красномовства в їх риторичній специфіці	359
3.2.3. Традиції слов'янської судової риторики	363
3.2.4. Засади, функції, специфічні риси та стильовий статус судових промов	398
3.2.5. Особливості підготовки судової промови та ознаки комунікативної культури судового оратора	405
Резюме.....	410

2.3. Публічне мовлення як спілкування з колективом співрозмовників.....	234
2.3.1. Роль комунікативного контакту між мовцем і слухачською аудиторією та прийоми активізації уваги слухачів.....	234
2.3.2. Сутність діалогічності монологу та способи ведення діалогу і полілогу	250
2.3.3. Правила спілкування для мовця і слухача ...	258
2.3.4. Функції запитань, їх різновиди, способи введення та типи відповідей на них	264
2.3.5. Складники поняття <i>коефіцієнт корисної дії публічної промови</i> , причини вербальної агресії та принципи безконфліктного спілкування	273
Резюме.....	282

Розділ
3

ПРИКЛАДНА РИТОРИКА

3.1. Усне спілкування в освітянській, науковій, управлінській та професійній діяльності.....	285
3.1.1. Сутність, структура, різновиди і жанри усного академічного та ділового спілкування і їх риторична специфіка	286
3.1.2. Принципи та правила ефективного наукового й ділового спілкування	293
3.1.3. Етичні аспекти і мовні засоби професійно-ділового спілкування	310
3.1.4. Модель та характерні особливості сучасної ділової телефонної розмови в професійній діяльності	334
Резюме.....	351
3.2. Судова риторика.....	357
3.2.1. Особливості судового красномовства	357
3.2.2. Різновиди судового красномовства в їх риторичній специфіці	359
3.2.3. Традиції слов'янської судової риторики	363
3.2.4. Засади, функції, специфічні риси та стильовий статус судових промов	398
3.2.5. Особливості підготовки судової промови та ознаки комунікативної культури судового оратора	405
Резюме.....	410

Розділ 4	ОСНОВИ ЕРИСТИКИ	413
	4.1. Причини та функції конфліктних ситуацій і способи врегулювання конфліктів	414
	4.2. Сутність, різновиди, функції та історичні витоки публічного спору	440
	4.3. Риси полемічного стилю, полемічні правила й прийоми, зміст і функції алгоритмічного припису для учасників дискусії	451
	4.4. Особливості судових дебатів та етикет полеміста	468
	4.5. Ознаки ораторського таланту і риси індивідуальності в полемічному мистецтві	480
	Резюме.....	491
Розділ 5	УСНА КОМУНІКАЦІЯ В СУЧАСНИХ ФОРМАХ, АКТУАЛЬНИХ ТЕМАХ І ТИПОВИХ СИТУАЦІЯХ	496
	5.1. Докомунікативні (підготовчі) завдання до рольових ігор	498
	5.2. Рольові ігри: діалоги	504
	5.3. Рольові ігри: мікро- та макроетюди	511
	5.4. Алгоритмічний припис учаснику інтерв'ю	525
	Резюме.....	536
Розділ 6	ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	
	6.1. Тестові і творчі завдання.....	541
	6.2. Модульний контроль.....	561
Розділ 7	ДОВІДКОВО-ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ	
	7.1. Короткий термінологічний словник.....	570
	7.2. Показчик власних імен.....	580
	7.3. Ключі до завдань.....	590
	7.4. Програма дисципліни “Риторика” для ВНЗ.....	597
Література	.....	620

Розділ 4	ОСНОВИ ЕРИСТИКИ	413
	4.1. Причини та функції конфліктних ситуацій і способи врегулювання конфліктів	414
	4.2. Сутність, різновиди, функції та історичні витоки публічного спору	440
	4.3. Риси полемічного стилю, полемічні правила й прийоми, зміст і функції алгоритмічного припису для учасників дискусії	451
	4.4. Особливості судових дебатів та етикет полеміста	468
	4.5. Ознаки ораторського таланту і риси індивідуальності в полемічному мистецтві	480
	Резюме.....	491
Розділ 5	УСНА КОМУНІКАЦІЯ В СУЧАСНИХ ФОРМАХ, АКТУАЛЬНИХ ТЕМАХ І ТИПОВИХ СИТУАЦІЯХ	496
	5.1. Докомунікативні (підготовчі) завдання до рольових ігор	498
	5.2. Рольові ігри: діалоги	504
	5.3. Рольові ігри: мікро- та макроетюди	511
	5.4. Алгоритмічний припис учаснику інтерв'ю	525
	Резюме.....	536
Розділ 6	ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	
	6.1. Тестові і творчі завдання.....	541
	6.2. Модульний контроль.....	561
Розділ 7	ДОВІДКОВО-ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ	
	7.1. Короткий термінологічний словник.....	570
	7.2. Показчик власних імен.....	580
	7.3. Ключі до завдань.....	590
	7.4. Програма дисципліни “Риторика” для ВНЗ.....	597
Література	.....	620

Tantum possumus, quantum scimus.*

Paulatim summa petuntur.**

Perfice te!***

РУШАЙМО В ПОДОРОЖ ДО ЦАРИНИ РИТОРИКИ!

Дорогі читачі, ви тримаєте в руках навчальну книгу, яка обов'язково допоможе кожному з вас удосконалити свої комунікативні здібності, набути тих актуальних знань та цінних умінь, від яких залежать і професійний успіх, і кар'єрна перспектива, і взаємопорозуміння в суспільстві, і власний імідж, і особисте щастя.

За всіх часів найактуальнішою і найбажанішою метою освіченої людини була тріада практичних навичок та вмінь: красиво говорити і легко спілкуватись, активно слухати, реально й вагомо впливати мовленням словом. Саме цими аспектами мовленнєвого акту (вплив мовлення на думки й почуття і внаслідок цього на справи та вчинки співрозмовника/опонента), названими перлокуцією, здавна займалася риторика. І це є зрозумілим, бо давно експериментально доведено, що, найбільше, після проблеми збереження здоров'я, людина занепокоєна тим, як навчитися краще і легше думати, точно і правильно висловлювати думки, ефективно спілкуватись, розуміти співрозмовників, активно впливати на слухачів і схилити їх на користь своєї думки, впевнено виступати публічно, коректно дискутувати, переконливо спростовувати. Цього і навчає риторика, яка за своєю природою є надзвичайною: з часів Давньої Греції і Давнього Риму, названих "золотим дитинством людства", вона має статус дисципліни, знанням якої визначається найвищий ступінь освіченості людини.

---

* Ми можемо стільки, скільки ми знаємо (лат.)

** Вершини досягають не відразу; майстерність набувають поступово (лат.)

*** Вдосконалюйте себе! (лат.)

Tantum possumus, quantum scimus.*

Paulatim summa petuntur.**

Perfice te!***

РУШАЙМО В ПОДОРОЖ ДО ЦАРИНИ РИТОРИКИ!

Дорогі читачі, ви тримаєте в руках навчальну книгу, яка обов'язково допоможе кожному з вас удосконалити свої комунікативні здібності, набути тих актуальних знань та цінних умінь, від яких залежать і професійний успіх, і кар'єрна перспектива, і взаємопорозуміння в суспільстві, і власний імідж, і особисте щастя.

За всіх часів найактуальнішою і найбажанішою метою освіченої людини була тріада практичних навичок та вмінь: красиво говорити і легко спілкуватись, активно слухати, реально й вагомо впливати мовленням словом. Саме цими аспектами мовленнєвого акту (вплив мовлення на думки й почуття і внаслідок цього на справи та вчинки співрозмовника/опонента), названими перлокуцією, здавна займалася риторика. І це є зрозумілим, бо давно експериментально доведено, що, найбільше, після проблеми збереження здоров'я, людина занепокоєна тим, як навчитися краще і легше думати, точно і правильно висловлювати думки, ефективно спілкуватись, розуміти співрозмовників, активно впливати на слухачів і схилити їх на користь своєї думки, впевнено виступати публічно, коректно дискутувати, переконливо спростовувати. Цього і навчає риторика, яка за своєю природою є надзвичайною: з часів Давньої Греції і Давнього Риму, названих "золотим дитинством людства", вона має статус дисципліни, знанням якої визначається найвищий ступінь освіченості людини.

---

* Ми можемо стільки, скільки ми знаємо (лат.)

** Вершини досягають не відразу; майстерність набувають поступово (лат.)

*** Вдосконалюйте себе! (лат.)

Всезагальний інтерес до риторики як до обов'язкової, важливої та специфічної сфери людської культури прогресує на початку третього тисячоліття: в суспільстві в умовах активної й масштабної його інформатизації зростає кількість і популярність професій із посиленою комунікативною відповідальністю. Повноцінну і відповідну до вимог часу риторичну освіченість вимагають управлінська та дипломатична, юридична та політична, міжнародна та адміністративна, торговельна та медична, наукова, освітянська й інші сфери. Важко назвати професії, де б майстерне володіння словом як універсальним інструментом думки і переконання було непотрібним, проте в багатьох галузях інтелектуальної діяльності (насамперед в юстиції, журналістиці, педагогіці, політиці, філології, культурології, менеджменті і т.д.) це стає визначальною умовою професійного успіху та обов'язковим атрибутом іміджу інтелігентного, кваліфікованого і компетентного фахівця.

Отже, проблемою культури комунікативної діяльності охоплено мовно-культурологічний простір у сучасному соціумі навколо, як мінімум, чотирьох проблем: мета спілкування, сутність повідомлюваної інформації, текст, реакція слухачів. Інакше кажучи, завжди треба усвідомлювати, з якою метою ми спілкуємося, чого прагнемо цим сказати, якими засобами це робимо, як реагують на це співрозмовники. Ієрархія цих проблем висвітлює системну структуру словесної комунікації у кожний її конкретний момент. Сам акт мовленнєвої творчості характеризується трьома взаємопов'язаними категоріями: риторичним логосом (системою аргументації), риторичним пафосом (емоціями мовця), риторичним етосом (добročинністю, щирістю тощо). Відтак, "ступінь влади над мовою" (О.Потебня), особиста комунікативна компетентність кожної людини є важливим і суттєвим, хоча не єдиним, показником її інтелекту, комунікабельності та загальної культури. Риторика як гуманітарна, зокрема лінгвокультурологічна, наука про закони ефективної організації мисленнєво-мовленнєвої діяльності, норми і правила цивілізованого, якісного, переконливого мовлення за різних ситуацій навчального, життєвого і професійного спілкування покликана бути надійним орієнтиром у бурхливому просторі мовленнєвої стихії.

Риторична освіченість допомагає впевнено почувати себе в усіх життєвих та професійних ситуаціях, коли треба або

Всезагальний інтерес до риторики як до обов'язкової, важливої та специфічної сфери людської культури прогресує на початку третього тисячоліття: в суспільстві в умовах активної й масштабної його інформатизації зростає кількість і популярність професій із посиленою комунікативною відповідальністю. Повноцінну і відповідну до вимог часу риторичну освіченість вимагають управлінська та дипломатична, юридична та політична, міжнародна та адміністративна, торговельна та медична, наукова, освітянська й інші сфери. Важко назвати професії, де б майстерне володіння словом як універсальним інструментом думки і переконання було непотрібним, проте в багатьох галузях інтелектуальної діяльності (насамперед в юстиції, журналістиці, педагогіці, політиці, філології, культурології, менеджменті і т.д.) це стає визначальною умовою професійного успіху та обов'язковим атрибутом іміджу інтелігентного, кваліфікованого і компетентного фахівця.

Отже, проблемою культури комунікативної діяльності охоплено мовно-культурологічний простір у сучасному соціумі навколо, як мінімум, чотирьох проблем: мета спілкування, сутність повідомлюваної інформації, текст, реакція слухачів. Інакше кажучи, завжди треба усвідомлювати, з якою метою ми спілкуємося, чого прагнемо цим сказати, якими засобами це робимо, як реагують на це співрозмовники. Ієрархія цих проблем висвітлює системну структуру словесної комунікації у кожний її конкретний момент. Сам акт мовленнєвої творчості характеризується трьома взаємопов'язаними категоріями: риторичним логосом (системою аргументації), риторичним пафосом (емоціями мовця), риторичним етосом (добročинністю, щирістю тощо). Відтак, "ступінь влади над мовою" (О.Потебня), особиста комунікативна компетентність кожної людини є важливим і суттєвим, хоча не єдиним, показником її інтелекту, комунікабельності та загальної культури. Риторика як гуманітарна, зокрема лінгвокультурологічна, наука про закони ефективної організації мисленнєво-мовленнєвої діяльності, норми і правила цивілізованого, якісного, переконливого мовлення за різних ситуацій навчального, життєвого і професійного спілкування покликана бути надійним орієнтиром у бурхливому просторі мовленнєвої стихії.

Риторична освіченість допомагає впевнено почувати себе в усіх життєвих та професійних ситуаціях, коли треба або